

Masarykova univerzita v Brně

Filozofická fakulta

Teorie a dějiny divadla

Česká dramatika 2.poloviny 19.století
v souvislosti s vývojem nár. obrození

Bibliografická rešerše

Vypracovala: Iva Mikulová

Ročník: druhý, kombinované studium

Akademický rok: 2007/2008

Dějiny divadla – 19. století

Komplexní dějinný pohled na vývoj českého divadla od jeho počátků poskytují *Dějiny českého divadla* redaktora Františka Černého, přičemž 19. století je zmapováno ve druhém a třetím díle (Praha 1969). Divadelní události jsou zasazeny do historických kontextů a evropského divadelního dění. Do větších podrobností a detailů zabíhají *Dějiny českého divadla* Jana Vondráčka (Praha 1956), které obsahují ukázky z dobových dokumentů, divadelních her a fotografie. Jakýsi stručný výtah a shrnutí nabízí ve dvou dílech *Přehledu dějin českého divadla* (Od počátků do roku 1862; Od roku 1862 do roku 1945, Praha 2004) Jan Císař. Jedná se o skripta Divadelní fakulty AMU sloužící ke snadné a rychlé orientaci studentů v problematice počátků českého divadla. V chronologickém sledu jsou seřazeny nejdůležitější divadelní události v *Kalendáriu dějin českého divadla* (Praha 1989), do jejichž výčtu patří jak premiéry, významná uvedení her, zavedení nových divadelních technik, tak data narození významných dramatiků či herců. I zde nechybí historický kontext a shrnutí jednotlivých etap a period vývoje.

Konstituování českého národního divadla

Studie, jež stála na počátku úvah o vzniku národního divadla, spadá dobou svého vzniku ještě do konce 18.století, přesto se významnou měrou podílela na definování instituce Národního divadla a myšlenek zabírajících se potřebou vzniku vlasteneckého divadla českého národa. Autorem této mannheimské přednášky *O mravním poslání divadla* je Friedrich Schiller, v českých zemích se poté dočkala přepracování a obohacení vlastními tezemi Prokopem Šedivým pod názvem *Krátké pojednání o užitku, který ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může* (Praha 1793). Dramatické normy a pojmový aparát zavádí Josef Jungmann ve svém díle *Slovesnost* (Praha 1845, 2.vyd.). Jungmann se pokouší zasadit drama do evropského kontextu a povýšit české drama na drama evropské. Obrozenecké době bojů o české divadlo se věnuje sborník ze Symposia v Plzni konaného 10.-12.3.1983 *Divadlo v české kultuře 19.století* (Praha 1985), který zohledňuje také společenské a kulturní události v kontextu vývoje divadla.

V knize *Znamení zrodu* (Jinočany 1995) se Vladimír Macura zamýšlí nad vlivy podílejícími se na vzniku českého národa, jeho emancipačním úsilím na základě členění územního a lingvistického. S tím souvisí i otázka překladů a původní mytologie, vlastenectví a česky píšících autorů prózy a poezie. Počátkům českého dramatu a obrozenecké literatury se věnuje i sborník příspěvků z vědecké literární konference uskutečněné u příležitosti 155. výročí založení Spolku divadelních ochotníků v Radnicích *Jeden jazyk naše heslo bud' III.*

Divadlo národního obrození a jeho souvislosti (Plzeň 2005). V příspěvcích se autoři dotýkají také otázky jazykové a vlastenecké. Obdobím počátků českého divadelnictví se zabývá v prvním oddíle *Za divadlem českých buditelů* v knize *Kapitoly z dějin českého divadla* (Praha 200) František Černý. Ve svých studiích se zmiňuje o kulturních a společenských souvislostech dané doby a popisuje boj českých dramatiků o místo češtiny na českých jevištích.

Čtyřmi hlavními scénami se zabývá slovník umělců divadel Vlastenského, Stavovského, Prozatimního a Národního *Národní divadlo a jeho předchůdci* (Praha 1988), jehož editorem je Vladimír Procházka. Souhrnný pohled na samotnou budovu Národního divadla poskytuje Jan Bartoš v prvním díle *Dějiny Národního divadla. Národní divadlo a jeho budovatelé* (Praha 1933). Události předcházející vzniku Národního divadla shrnuje M.V.Kratochvíl v knize *Národ sobě* (Praha 1983). Kniha je doplněna o ukázky z dobové literatury. Josef Šnejdar a kolektiv vydali publikaci *Národní divadlo* (Praha 1987), která se zabývá budovou Národního divadla, architektonickými prvky, popisuje její technické zázemí a rekonstrukce, které podstoupila.

Podrobnou dvoudílnou publikaci mapující statisticky hry uváděné v Prozatimním divadle sestavili Václav Štěpán a Markéta Trávníčková (Praha 2006) *Prozatimní divadlo I., II.* Obsahuje soupis repertoáru a několikero dělení soupisu inscenací. O ředitelích divadel, kteří se zasloužili o budování národního divadla, se zmiňuje ve své knize *Z divadelního světa* (Praha 1958) Jakub Arbes. Studie a črty reflektují jak divadelní situaci 19. století, boje o češtinu na jevišti, tak působení osobností jako byli Wirsing či Maýr.

České divadlo devatenáctého století nebylo spjato pouze s kamennými a stálými budovami, ale také v něm mělo své místo divadlo kočovné. Jeho podrobnou chronologii vytvořil v knize *Umělcové na pouti – české divadelní společnosti v 19. století* (Praha 1961) Josef Knap. Sleduje proměny kočovných scén pod vedením J.A.Prokopa přes Švandu až po Budila.

Encyklopedie *Hudební divadlo v českých zemích; Osobnosti 19. století* (Praha 2006) podává bibliografický přehled o skladatelích, ředitelích, zpěvácích, libretistech aj., kteří v 19. století spoluvytvářeli hudební divadlo.

Dramatická tvorba

Katalogický přehled her s jejich sylaby nabízí *Padesát příběhů a dva navíc* Jarmily Černíkové-Drobné (Praha 1994), jehož první díl zahrnuje dramatickou tvorbu od 14. století do roku 1918. U každého autora je uveden i seznam děl, u vybranných her je nastíněn děj a

zápletka. Výbor her *Loutkařské hry českého obrození* (Praha 1952) prezentuje kompletní texty her určených pro loutkové divadlo a shrnuje také vývoj českého loutkařství na našem území.

Dvěma významným dramatikům 19. století se věnuje soubor historických, dramaturgických a kritických studií *Od Klicpery k Stroupežnickému*, kterou uspořádal A.M.Brousil (Praha 1942). Soubor byl vydán k 150. výročí narození Klicpery a 50. letům úmrtí Stroupežnického. Jeho dvě stěžejní studie pocházejí od J. Sajíce a F.Götze. Postavu V.K.Klicpery a zařazení v rámci svých současníků si vybral jako předmět svého zájmu F.A.Šubert v knize *Klicpera dramatik: jeho profil a místo v české dramaturgii* (Praha 1898). Biografie Vladimíra Justla *V.K.Klicpera* (Praha 1960) postihuje dobu a život Václava Klicpery, dílo a jeho ohlasy. Ukázky faksimilií dobových plakátů spolu s texty tří her (Ptáčník, Potopa světa, Veselohra na mostě) jsou k nalezení v programu Národního divadla *V.K.Klicpera: Weselohry* (Praha 1995). Představení druhého z výše zmiňovaných dramatiků se chopil František Hampl v knize *Ladislav Stroupežnický: český humorista a dramatik* (Praha 1950), v níž se zamýšlí nad úspěchy a neúspěchy Stroupežnického dramatické tvorby.

Monografie o předním českém dramatikovi J.K.Tylovi pochází z pera Miroslava Hýska – *J.K.Tyl* (Praha 1926). Příspěvky ze symposia konaného v listopadu 1988 o Tylově životě a díle v historických souvislostech doby jsou k nalezení ve sborníku *Monology o J.K.Tylovi* od Františka Černého (Praha 1993). Obdivně vzhlíží k tomuto dramatikovi V.K.Blahník v díle *J.K.Tyla had z ráje* (Praha 1950), kde s osobním zanícením přináší podrobnosti z Tylova osobního života a hájí jeho tvorbu před kritiky. Vlivy německé a rakouské dramatické tvorby, zejména s důrazem na vídeňskou lidovou frašku, zohledňuje ve své práci *Jistoty tichého domova: Tylův jevištní biedermeier* (Praha 1994) Dalibor Tureček. Tentýž autor sestavil knihu studií *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu* (Praha 2001) o vývoji dramatu v národním obrození, jehož vznik nelze oddělit od souvislostí s vývojem divadelnictví v německých zemích.

Soubor studií o roli dramatika poloviny devatenáctého století F.B.Mikovce v českém dramatickém umění pojednává studie Ljuby Klosové *Divadlo Ferdinanda Břetislava Mikovce* (Divadelní revue 1994, č.3, s. 3).

Na konci devatenáctého století se v českých zemích prosazují realistické tendence, které se promítají i do divadelního vývoje. K autorům českého realismu se řadí Alois a Vilém Mrštíkovi či Gabriela Preissová. Podrobnou monografií *Vilém Mrštík* (Praha 1989) o životě a díle zpracoval Radko Pytlík. Začlenil do ní informace z mládí Viléma Mrštíka, osobního života a největší část zasvětil jeho literární a dramatické tvorbě. Autorem monografie o *Gabriele Preissové* (Praha 1962) je Artur Závodský.

Herectví 19. století

Hereckým osobnostem 19. století je zasvěcena kniha Jindřicha Vodáka *Tváře českých herců* (Praha 1967), která obsahuje medailonky herců od J.J.Kolára po Buriana, tedy jsou zde k nalezení například portréty H.Kvapilové, E.Vojana, F.F.Šamberka a dalších. V esejích *Tvorba velkých rolí a Směry divadelního ženství* se poté autor zamýšlí nad herectvím a úloze žen na divadle. Podobně synteticky nahlíží na problematiku herectví Jakub Arbes v knize *Z českého jeviště* (Praha 1964), která si však kromě hereckých portrétů všimá i vývoje divadla od prvních vystoupení harlekýnů na našem území a prvních českých představení. Vývoj a proměny v uchopení hereckého povolání sleduje František Černý v knize *Měnivá tvář divadla aneb Dvě století s pražskými herci* (Praha 19778). Od konce 18. století se v českých divadlech vystřídalo několik hereckých generací, jež se lišily v pojetí dramatické postavy. Černý zde uvádí typologii herců, ve které se opírá o seznam doložených rolí.

Otázku ženského herectví zpracovává v díle *Žena v českém umění dramatickém* (Praha 1940) Běla Veselá. Knihu sestavila z příspěvků divadelních teoretiků (např. Pavla Buzková, Miroslav Rutte) a sama ji doplnila úvodem. Rozsáhlý příspěvek je věnován Haně Kvapilové, k jejímuž osmdesátému výročí narození byla kniha vydána. Autorem samostatné monografie o této herečce českého divadla 19. století je František Černý (*Hana Kvapilová*, Praha 1963). Soustřeďuje se nejen na její herecký život, ale také na její mládí, osobní život, který byl s tím uměleckým neodmyslitelně spjat. Kniha je doplněna i kompletním soupisem repertoáru a obrazovou přílohou. O hereckém stylu Hany Kvapilové píše Iveta Justová ve studii *Feminismus na jevišti Národního divadla?* (Divadelní revue 2002, č.3, s. 3-16). Životy čtyř hereček z konce 19.století si vybral pro svou práci Josef Knap: *Čtyři herečky. Marie Spurná, Hana Vojtová, Terezie Brzková, Otýlie Beníšková* (Praha 1967).

Pakliže Hana Kvapilová stála na pomyslném Olympu ženského herectví 19. století, mužskému herectví dominoval Eduard Vojan. Jeho hereckou kariéru popisují Vladimír Müller a Josef Träger v knize *Eduard Vojan* (Praha 1953). Portréty tří hereckých generací vykresluje Ljuba Klosová v knize *Kolárové. Tři herecké portréty 19.století* (Praha 1969). Monografií o dalším z herců této doby je kniha Otakara Roubínka *František Ferdinand Šamberk* (Praha 1985). Mapuje Šamberkův život a herectví, obsahuje také ukázky z korespondence, seznam rolí a obrazovou přílohu.